

R e t s e n s i o o n

Anna Randvere diplomitööle teemal "Verbi tüübid kaasaegses eesti keeles".

Vaadeldav töö hõlmab 252 käsitsi kirjas lehekülge, on varustatud sisukorra, kirjanduse loetelu, lühendite registri ja venekeelse resümeeaga. Alustav peatükk (9 lehekülge) kannab pealkirja "Sissejuhatus" ja töö lõpul paikneb 13-leheküljeline "Kokkuvõte".

"Sissejuhatus" sisaldab põhiosana (lk. 5-8) metoodilis-tehnilisi selgitusi töö kohta koos selle ülesannete püstitamisega (tava kohaselt kannaks see pealkirja "Eessõna"), p.s. lühidalt sõnade tüpiseerimise põhimõtteid (lk. 2-4) ja lõpuks autori arvamusi ja refereeringuid kirjutistest seni kasutusel olnud tüpiseerimise kohta nii sõnaraamatuis kui ka kooliõpikuks.

Töö materjalina on registreeritud kõik ÕS-is esinevad 7296 verbi, mis esitatakse sõnaraamatu tüübistiku järjekorras. Võiks küll küsida, kas oli vaja kõik sõnad sõnaraamatust ümber kirjutada, mahukamate tüüpide puhul oleks töövaeva ja mahtu võinud vähendada, piirdudes näidete ja statistikaga, igaüks usaldaks autori määramis- oskust ja leiaks sõnad soovi korral tüübi numbri ja tähestiku järgi sõnaraamatust.

Töö ülesandeid fikseeritakse kolm: 1) lähemalt iseloomustada verbitüüpe kaasaegses eesti keeles (lk.5), 2) korrigeerida ÕS-is esinevaid vigu tegusõnade tüübistamises (lk. 8) ja 3) leida kooli- grammatikate jaoks sobivat verbitüüpide liigitust (lk. 10), mis ei "koormaks õpilaste mälu kunstlike muutkondade tuupimisega".

Töö pealkiri ja selle põhiülesande sõnastus ei ole päriselt koos- kõlas kasutatud materjaliga. Materjalist lähtudes oleks õigem peal- kirjastada "Verbi tüübid ÕS-is", sest "kaasaegses eesti keeles" eel- daks ülevaadet verbitüüpide esinemise kohta just tegelikus tarvituses

- teaduslikus, ilu- ja ajakirjanduses - ja võimalikult suhtarve ka nende esinemissageduse kohta. Ka refo^{mi}riettepanekud käsitlelusmetoodika jaoks tunduvad töö põhiosa kõrval täiesti võõrkehana.

Diplomitöö 1. ülesande kohaselt on ÕS-i verbitüüpide iseloomustus küllalt sisukas: selgitatakse verbitüüpide keeleajaloolist kujunemist, samuti tüve häälikulist ja tuletuslikku struktuuri, antakse usaldatavalt absoluut- ja suhtarvud kõigist aspektidest, seega põhjalik statistika mitmes lõikes. Lisaks sõnavältele püütakse üksikasjalikult määrata veel sisehäälikute vokaal- ja konsonant-ainese omavahelisi pikkussuhteid, aga seatakse sellega enesele ülejõu käiv ülesanne ja satutakse autoriteetsete uurimustega (Ariste, Lehiste, Liiv) ning iseenesega vastuollu. Näit. lk. 96 konstateeritakse "kindla vastavuse olemasolu" tüübis muutuma, nii et sõnades laostama ja heastama usutakse kvantiteedi poolest domineerivat konsonanti, aga lk. 222 sõnavormides tõusta, tõustakse domineerivat pikkuses diftong. Selle vastuolu tabab küll vist iga kõrv ilma ühegi mõõtmiseta. Samavõrd raske on uskuda, et sõnas mõskma kannab vältet s, aga sõnas käskma klusiil (lk. 223). Ka on küsitav konsonantühendi II-vältelisuus tüüpides vaidlema (153), kaasnema (111) jt. analoogilistes. Loodetavasti käevääratusest kannab kvantiteeti diftongi esikomponent sõnas käendama (lk. 96).

Töö teiseks ülesandeks märgitud vigade korrigeerimises on diplomand teinud põhjalikku tööd, ilmutades seejuures terast silma ja tüübitaju. Ta leiab ÕS-i tüübigistikus mitukümmend viga (kokkuvõttes märgitakse 44, aga eespool tabelites on neid rohkemgi). Kokkuvõttes esitatakse küll ka vähem põhjendatud korrektiive, näit. lihthääliku ja konsonantühendi vältevaheldusega sõnade eraldamiseks eri tüüpi-desse (237), kuigi samas märgitakse sõnaraamatu põhimõtet välte- vahelduse korral ainult erineva kirja^{ga} vaheldust eraldi

rühmitada. Selle ülesande osas töö erilisi pretensioone ei põhjusta.

Kõige kunstlikum ja väheveenvam on kolmanda ülesande lahendamine: reformiettepanekud kooliõpikutele. Ja arusaadavalt: sõnaraamatust sedeldatud materjali põhjal ei saa konstrueerida mingit õpetamismetoodikale vastavat tüübistikku, selleks on vaja hoopis teistsuguseid andmeid. Kas see või teine süsteem sobib kooli, seda võimaldaksid otsustada psühholoogilis-metoodilised katsed õppijatega või ulatuslik ringküsitlus õpetajate hulgas või vähemalt rohked vahetud õpetamiskogemused. Et käesolevas töös seesugust materjali ei ole olnud kasutada, sellest tulebki, et siin pealiskaudselt selgitatakse kooli tüüpsõnade erinevust (anda ülevaade muutmis-süsteemist, lk. 4) sõnaraamatu tüübistikust ja minnakse mööda metoodilisest põhiprobleemist: tüüpsõna kui mudeli piiritlemine markantsete foneetiliste tunnuste järgi ühe või kahe vormi alusel, mis seoksid õpilase tähelepanu, juhiksid tema mõtlemisprotsessi ja hõlbustaksid tüüpsõna leidmist. Sõnaraamatut see probleem ei riiva, siin juhatab tüüpsõna juurde number. Et praegune koolis kasutatav tüübistik ei kõlba, seda konstateeritakse korduvalt, aga väga lihtsa põhjendusega - "nagu teada" (lk. 8). Oponendil ei ole see häda "teada" ja seda paljude kokkupuudete põhjal õpetajatega, kes verbi tüpiseeringuga on täiesti rahul (noomeni osas on rohkem raskusi), välja arvatud 20 1-silbilise tüvega erandsõna, mis ÕS-is õigesti on ühe tüübi alla kokku viidud ja mis moodustavad välistunnustelt küll mikropöördkonna, aga mille viit rühma erandsõnu (dipl-töös ekslikult 4) vilunud õpetaja ei esitagi tüüpidena, vaid harjutab nagu erandsõnu.

Diplomandi reformi ettepanekuid ei saa kuidagi tõsiselt võtta, kui ta samal lk-l (234) kinnitab, et naabrusassotsiatsioonid kord põhjustavad, kord välistavad muutmistüüpide segunemist: markantse välistunnusega ele-verbid minevat järjestikku käsitlemisel segi kirjutama-tüübiga, aga häälikuliste tunnuste poolest sarnaste sõna-paaride sattuma - kattuma, hukkuma - uppuma, vettima - settima puhul just vastupidi on kõrvu käsitlemist vaja, et segunemist väldi-da. Sellest põhjendusest küll aru ei saa.

Paar märkust veel töö kokkuvõtete kohta, mida esitatakse osalt kahes, osalt kolmes järgus ja kokku viies eri kohas: kahe tüübi kohta eraldi (lk. 86 ja 113), omaette "Ülevaadena" av-ta ~~XX~~ (142) ja av-like(223) verbide kohta ja veelkord (lõpp)kokkuvõttena. Tööle oleks ülevaatlikkust lisanud kõigi statistiliste osade liitmine üheks kompaktselt kokkuvõtteks, mille täienduseks (vähemalt av-ta sõnade kohta) oleks sobinud mõni kahe teljega koondtabel, mis sisaldaks üldarvu kõrval tüübiti kõik andmed (liited, silpide arv, välde, av. liik jm.), mida nüüd eri kohtadest tuleb otsida. Kokkuvõttes on mõningate arvuliste andmete kordamise kõrval rohkesti ruumi antud Alvre tüpiseeringu ja kooligrammatikate kriitikale, mis ei ole kooskõlas töö statistilise iseloomuga ja selle põhiosaga üsna vä-gisi seotud. Selle aspekti ärajätmisega oleks töö asjalikkus, usal-datavus ja terviklikkus ainult võitnud.

Töö puudustena ei saagi märkida niivõrd seda, mis siin olulist puuduks, kui just ülearust, millest ilmneb mõningast ebakriitili-sust.

A.Randvere diplomitöö on vormistuselt korrektne, kõik tehni-lised osad läbimõeldult viimistletud. Mõni pisi asi jäi silma: nume-ratsioon 4. alajaotus märgitakse kahe klambriga tavakohase ühe

klambri asemel; mõni allakriipsutus on ära jäänud (140, 141 jm.), mõni punkt sisukorras ülearu; lk. 6 on aelda 93 e. aelda 92, milles üks peab olema vigane.

Hoolimata mõningatest eriarvamustest töö sisu kohta on oponendi hinnang A.Randvere diplomitööle ^{taie}positiivne. Töös esitatud analüüs ja statistika ÕS-i verbitüüpide kohta on selles ulatuses kõigist senistest põhjalikum, mitmeti huvipakkuv ja vajalik.

G. Langst